

Claus Offe

NOVA DRUŽBENA GIBANJA:

IZZIV MEJAM INSTITUCIONALNE POLITIKE

AKTUALNA TEMA - 44, Delavska enotnost, Ljubljana 1987

(prevedel Marjan Kokot, spremno besedo napisal Tomaž Mastnak)

Offejeva študija o NDG, nastala v letih 82/83, obravnava Zahodno Nemčijo, vendar brez dvoma daleč presega to avtorjevo izrecno in skromno samoomejitev. Navedimo vsaj dva razloga, ki govorita temu v prid:

1. ZRN v ničemer bistvenem ne odstopa od skupne paradigme povojnega institucionalnega in socialnega razvoja evropskih kapitalističnih družb. Zaradi ene najbolj institucionaliziranih politik služi ZRN kot primer za analizo splošnih tendenc, ki so imanentne tej paradigmi in ki so po avtorjevem mnenju pripeljale do pojava NDG.

2. Sama obravnava NDG presega svojo geopolitično vezanost, kolikor pač avtor uspe sintetizirati tiste "univerzalistične" momente, na podlagi katerih govorimo o gibanjih na Vzhodu in Zahodu kot o relativno enotnem pojavu 80-ih let.

Offejevo izhodišče je, da je "novo politiko" NDG (...) mogoče analizirati kot katerokoli drugo politiko, pač glede na njeno socialno bazo, problematiko angažiranja, vrednote in načine akcije" (OFFE-7). Toda navzlic temu, da gre na prvi pogled za povsem jasno omejene kolektivne identitete in nedvoumne tematske usmeritve teh gibanj, se teorija sooča s problemom pojasnitve nove simbolne realnosti, ki jo v konvencionalne mehanizme političnega uveljavljanja kolektivnih interesov in sprožanja spornih tem vnašajo NDG. Drugače rečeno, vprašanje je, na kakšen način naj pojasni simbolni prelom s staro paradigmo politične participacije, če je prelom sam neinterpretabilen s sredstvi, ki so primerna za to paradigmo? Nasprotje med avtorjevim programskim izhodiščem in problemom, ki smo ga vzpostavili, je odraz refleksivnosti "nove politike": šele ko analitično izpostavimo refleksivni moment, namreč to, da predstavljajo NDG sestop iz političnih institucij moderniziranih družb v zunajsystemske "moderno" kritiko modernizacije, lahko tvorimo smiselno opozicijo nova/stara paradigma (gibanja, politika, vrednote itd.). To dejstvo je za Offeja pomembno, ker lahko nanj naveže teorijo o racionalnem odzivu NDG na specifične problemske situacije, ki jih producira protislovje med razvojem societalnih odnosov (diferenciacija in racionalizacija delovanja in mišljenja v sferi ekonomije, kulture, šolstva, prostega časa itd.) in političnim okvirom strankarskega tekmovanja liberalno-demokratske socialne države.

Sistemska analiza samonegirajočih razvojnih tendenc "stare paradigme" na eni strani in teorija racionalnega odziva na drugi dajeta po avtorjevem mnenju zadosti prepričljive razloge, da argumentirano zavrne interpretacije, ki NDG bodisi reducirajo na "novoromantične" odklonske politične izbruhe, bodisi pojasnjujejo iz nekega privilegirane konfliktnega izvora (marksizem) ali pa vidijo v njih zgolj psihološko motiviran upor, ki izhaja iz spremenjenega okvira pogojev socializacije in vrednostnih orientacij novejših generacij.

Te v literaturi sicer razširjene interpretacije ostajajo pod ravnijo svojega predmeta iz razloga, ki bi ga zlahka pripisali vrednostno motiviranim (tj. ideološkim) analizam - zaslepljene ostanejo za zgodovinski novum same forme, v kateri družbeni akterji izražajo svojo kolektivno identiteto in interese. Offejeva razprava proizvede drugačno perspektivo: NDG niso enostavna periferija sistema, ki bi svojo identiteto osrediščila okrog negacije njegovih vodilnih vrednot. So prej kolektivna forma samozavedanja tega sistema in njegovih protislovij. Zahteve, ki jih izražajo, se osredotočajo na ohranjanje in zaščito njegovih osnovnih vrednot pred "slepim" procesom tehnično-birokratske racionalizacije in političnim vsiljevanjem nekakšnega "racionalnega reda" (OFFE-22) s strani političnih elit.

Temeljna razločevalna poteza nove paradigme je antiprogresivistična in defenzivna usmerjenost NDG; gre za izziv pojmovanju, "da se politika razvija v dimenziji napredka v polnejši realizaciji nekaterih vrednot - naj si bo to, na primer, priznavanje pravic in svoboščin, rast bogastva, enakosti, približevanje družbenega življenja nekemu moralnemu redu - in da takšno realizacijo prinese sklop specifičnih 'političnih' vlog in institucij" (OFFE-23).

Nasproti progresistični ideologiji povojnega obdobja gospodarske prosperitete se v 80-ih letih kot napredek kvalificira uvajanje takšnih družbenih modelov, ki bi bili sposobni preživeti brez birokratsko in tehnokratsko dirigiranih procesov modernizacije. Offe pokaže, kako je zaradi negativnih (nenameranih) stranskih učinkov teh procesov vedno večji krog ljudi (ne glede na socialno pripadnost, kajti narava prikrajšanja se progresivno podružblja) prisiljen v defenzivno ravnanje. Nekontrolirana rast družbenih in produkcijskih sistemov zahteva vedno večje ter bolj podrobne preventivne ukrepe nadzora, ki postajajo nujni zaradi njihove eksponencialno večje občutljivosti in ranljivosti ter zato netolerantnosti do nepredvidljivih ali odklonskih načinov vedenja akterjev. Vse bolj postajajo odvisni od obrazcev razvoja, ki te akterje potiskajo v nova razmerja dominacije, prikrajšanja in v zadnji instanci do globalne grožnje preživetja (masovna polucija, oboroževanje).

Pojav NDG lahko zato pojasnimo z nespornim dejstvom, da so konvencionalna politična sredstva stare paradigme neprepustna ali slabo prepustna za razreševanje novih žarišč konfliktov in globalnih groženj ideologije rasti. S stališča družbene strukture to pomeni, da je stara paradigma, ki temelji na liberalistični doktrini dihotomne členitve družbene akcije na zasebno in javno (politično) sfero, postala neustrezna za višjo stopnjo diferenciacije in individualizacije, ki je značilna za današnje stanje družb. Drugače rečeno - stara paradigma je ustrezala družbeni strukturi, ki so jo tvorile relativno trajne in jasno razmejene kolektivitete, kot so razredi in statusne skupine, s pripadajočimi interesi ter relativno ozkim poljem odprtih (konfliktnih) vprašanj, ki so se pojavljala na dnevnem redu političnih pogajanj. Offejeva podmena je, da je societalna diferenciacija ključna teoretična spremenljivka, ki pojasnjuje nastanek in omogoča vzporejanje obeh paradigem in njihovih razredov značilnosti. Višja stopnja diferenciacije in individualizacije vodi k povečanju mobilnosti populacije in kosekventno k trganju vezi med posameznikom in funkcionalnimi kolektivitetami, ki nudijo oporo njegovi identiteti. Glavni parametri družbene identitete, kot so kulturne, socialne, profesionalne idr. skupnosti, se razpuščajo v kontingentna določila, kot je starost, spol, etnično poreklo, pripadnost določeni zvrsti glasbe itd. Ta globalni premik v mehanizmi kolektivne identifikacije takorekoč preplavi utrjeno shemo ločevanja na zasebno in javno življenje s povsem novimi zahtevami in pričakovanji. Zato Offe novo paradigmo umešča v vmesni prostor med zasebnim in javnim, tj. v "politično akcijo znotraj CD" ter s tem univerzum družbene akcije trihotomno razčleni na zasebno, neinstitucionalno-politično in institucionalno-politično sfero.

Tako definiran akcijski prostor NDG omogoča kolektivnim akterjem, da vplivajo na politične odločitve legalnih institucij (na dnevne rede političnega obravnavanja, na njihov demokratičen potek itd.), ne da bi se podredili strankarski logiki, po kateri so interesi in konflikti pripoznani kot družbeno relevantna vprašanja šele tedaj, ko jih partijska birokracija "povzdigne" v predmet politične transakcije v okviru konkurenčnega boja za volilno bazo, kar prinaša oblast. Seveda pa način, na katerega NDG vplivajo na legalne politične akterje, ne more biti pogajalski odnos. Neformalen, egalitaren in neideološki princip integracije ne nudi ničesar, kar bi lahko bilo predmet pogajanj (npr. odstop od rigoroznih ideoloških načel v zameno za vstop ek nekaterim zahtevam itd.). Kar preostane, je javna strokovna polemika o spornem problemu, v kateri "uporabljajo kognitivne veščine in intelektualna orodja (kot so tehnološka ocena, družbena in ekonomska napoved, ekološka in strateška aplikacija analize sistemov in razdelana raba legalnih taktik)" (OFFE-34) in/ali neposreden pritisk (organizacija demonstracij, pritisk na javne medije, pozivi k bojkotu itd.).

Prevod Offejeve študije prinaša v kontekst pri nas potekajočih razprav o CD in NDG, stališče, če naj se tako izrazimo, "nevtralne" in sistematične sociološke

deskripcije. Njeno metodološko izhodišče, da je politiko NDG mogoče analizirati kot katerokoli drugo politiko, temelji na predpostavki, da so NDG politična, v okviru nove politične paradigme delujoča gibanja. So torej legitimni predmet sociološke in politološke analize in arzenala njenih pojmov, s katerimi opisujeta objektivne družbene procese in strukturne transformacije političnih sistemov. Toda, če je v stari paradigmi politika označevala kolektivna pogajanja in konkurenco partijskih programov, ki so zadevala predvsem družbeno porazdelitev ekonomskih resursov, distribucijo ekonomske in družbene moči ter sprejemanje institucionalnih aranžmajev, ki so pospeševali rast gospodarskih in socialnih sistemov, potem se za NDG postavlja vprašanje smiselnosti uporabe pojma politična paradigma. Dominantni sporni problemi "nove paradigme" zadevajo vprašanje identitete in avtonomije, izhajajo pa iz tendenc, ki za razliko od razredne delitve diferencirajo družbo na podlagi potreb racionalizacije vseh sfer družbenih procesov. Stara politična paradigma je temeljila na interesnih pogajanjih jasno izraženih kolektivitet, medtem ko je nova takorekoč brez svoje koherentne baze. Centralna zastopanost novega srednjega razreda je razločljiva iz, recimo temu, sekundarnih kriterijev, tj. ne na osnovi specifičnih razrednih interesov, temveč na osnovi razvitih kognitivnih sposobnosti protagonistov tega razreda (visok izobrazbeni položaj, poklici osebnih storitev itd.).

Slednjič, politika spada v območje interesov, katerih nosilci so ideološko integrirani (vsaka koherentna predstava o mojih interesih predpostavlja mojo poprejšnjo identifikacijo z delavskim razredom, s to ali ono partijo, poklicno skupino itd.) kar za NDG ne velja. Namesto o novi politiki bi zato veljalo govoriti o izstopu iz politične paradigme kot take, tj. o izstopu iz politike kot principa integracije družbe. Ali pa priznati, da je polje NDG nekonsistentno - vključuje namreč tako zelene, organizirane v stranke, kot gibanja, ki so daleč stran od organiziranosti in potrebe po preživetju, ko dosežejo svoj cilj.

Miloš Gregorič